

Autor: Philipp Oehmke

Maďarská ultrapravice nejprve změnila politickou mapu země a nyní se zdá, že dalším na řadě bude budapeštský kulturní život. Jedno z nejvýznamnějších divadel v hlavním městě má totiž být řízeno dvojicí antisemitských nacionalistů. A to ani zdaleka nemusí být konec.

István Márta prohlašuje, že se zatím nevzdal, nicméně si je vědom toho, že bojuje již dávno prohranou bitvu. Stojí v auditoriu svého divadla s fotoaparátem a tváří se, jako kdyby všechno bylo v pořádku. „Co mohu dělat?“, ptá se se zvýšeným hlasem, z něhož lze vyčíst rozmrzelost. „Nic“, odpovídá jeho asistent. „Nemůžeme dělat naprosto nic.“

Na jevišti zatím herci nacvičují scénu z představení „Don Carlos.“ Společně jdou kupředu vzdychající, supíce a lapající po dechu. Moderní divadlo v Budapešti se ničím neliší od scén v německých městech, jako je například Bochum, Freiburg nebo Kolín nad Rýnem. „Don Carlos“ je Mártových předposledním představením, tím úplně posledním má být „Kouzelný vrch“. Pak Márta v divadle skončí. Jeho divadlo již totiž brzo přejde pod nové vedení. Mártovými nástupci jsou herec, který se angažoval v jedné z nedávných kampaní Jobbiku a dramatik, jenž je otevřeným antisemitou.

Uplynulo 77 dní. Je polovina listopadu a v průčelí divadla na ikonické Andrásyho ulici nemůžete minout protestní výstavu, odpočítávající dny. Márta je ředitelem Új Színház (Nového divadla) po celých třináct let. Nyní se stal jednou z prvních prominentních obětí *kulturní války*, jež v Budapešti zuří od loňského roku, kdy se pravicoví populisté zmocnili vlády v zemi. Premiér Viktor Orbán se svou stranou Fidesz disponující dvoutřetinovou parlamentní většinou vládne zemi, což je dost na to, aby byly změněny parametry parlamentní demokracie nebo dokonce pořádky v celém Maďarsku. Nová ústava má začít platit od 1. ledna 2012, již několik měsíců je navíc v platnosti tiskový zákon, jenž se vymezuje vůči nevídané kritice poměrů v zemi.

Boj o lidské myšlení

Kultura se však změnit jen tak mávnutím čarovného proutku. Stejně jako v mnohých jiných evropských zemích je i maďarská kultura levicová a liberální. Kultura si prostě dělá, co chce a koná, jak cítí. Nicméně k tomu, abyste získali absolutní vládu nad zemí, musíte kontrolovat i to, co si lidé myslí. Přesně toto téma rezonuje v dnešních dnech v myslích mnoha Maďarů: je zde totiž vedena bitva o lidské myšlení.

V několika uplynulých měsících bylo propuštěno několik ředitelů regionálních divadel a nahrazeno sympatizanty současné vlády. V Budapešti byl propuštěn umělecký ředitel Národní opery. Ředitel Nového divadla Márta bude dalším na řadě a kolují zde pověsti, že vypoklonkovan bude i homosexuální ředitel Národního divadla.

Vláda nyní vyšetřuje 82 letou Agnes Hellerovou, nejslavnější maďarskou filosofku, marxistku a žákyni marxistického filosofa Georga Lukácse. S masivní podporou pravicového tisku se snaží prokázat, že Hellerová zpronevěřila peníze z grantu Evropské Unie.

Monument na náměstí před parlamentní budovou, věnovaný básníku Attilovi Józsefovi, má být brzo stržen. József, jehož díla jsou typickým příkladem proletářské poezie, byl humanistou s marxistickým světonázorem. V roce 1937 spáchal sebevraždu skokem pod nákladní vlak. Nová vláda se domnívá, že socha takové osoby nemá před budovou parlamentu co dělat. Je to podobné, jako kdyby Němci odstranili sochu Friedricha Schillera, protože měl dlouhé vlasy.

V zemi je zaváděn nový způsob myšlení a kultury, jejíž základy spočívají ve Velkém Maďarsku před 1. světovou válkou. Dnešní Maďarsko je zemí, jež se v sobě snaží vzbudit smysl pro národní identitu, který však nikdy reálně neexistoval.

Padouchové maďarské politiky

Současný ředitel Nového divadla Márta se nedopustil žádného poklesku. Divadlo vydělává a jeho hry jsou provázány pozitivními recenzemi. Ztvárnilo hry od světoznámých veličin, jako jsou Molière, Ostrowski, Büchner, Schiller nebo Shakespare a rovněž tak i díla maďarských autorů. Když Márta zpracovával 200 stránkový koncept umělecké a finanční budoucnosti divadla a následně jej zaslal budapeštskému primátorovi, rozhodně neočekával, že mu přivodí nějaké problémy.

Primátor István Tarlós byl uveden do úřadu loňského roku po dvaceti letech, kdy městu dominovala *liberální klika*. Spisovatel Rudolf Ungváry popisuje příznivce vládnoucí strany Tarlóse coby "svalnatého a vykrmeného padoucha maďarské politiky." Náhle se na Tarlósově pracovním stole objevila druhá žádost o ředitelský post, jež dohromady nepřesahovala 20 stran, navíc byla vágní a neúplná. Ti, již se s ní měli možnost seznámit, tvrdí, že v jejím zpracování byl kladen jen velmi malý důraz na detaily.

Její autorem byl osmapadesátiletý György Dörner, jenž je maďarským divákům znám coby dabér Mela Gibsona v maďarských verzích jeho hollywoodských filmů. Jedná se o průměrně úspěšného herce, který na loňských setkáních ultrapravicového Jobbiku recitoval lidovou poezii. Ve své uchazečské práci Dörner vyjevil záměr přejmenovat Nové divadlo na "Divadlo

domácí fronty” a skoncovat s degenerovanou a zvrácenou liberální hegemonií. Primátorovi jeho text kápl do noty, avšak požadavek na přejmenování divadla byl silnou kávu i na něj. Dörner ve své práci mimo jiné uvedl, že na řízení divadla by chtěl spolupracovat se svým kamarádem Istvánem Csurkou.

Istvána Csurku zná v Maďarsku opravdu každý. Byl oslavovaným básníkem, jehož příběhy a hry se vyznačovaly takovým poetickým duchem, že jej vychvalovali i jeho rivalové. Csurka byl rovněž národním hrdinou. Coby velmi známý konzervativní disident byl uvězněn v průběhu povstání v roce 1956, později však vyšlo najevo, že za komunistické vlády spolupracoval s maďarskou tajnou policií.

Nejsou opravdovými Maďary

Po konci sovětské éry již Csurka nebyl nucen ukrývat své názory do poezie a mohl je začít hlásat veřejně. Podle něj by se země měla vrátit ke konceptu Velkého Maďarska a vymanit se židovské kontrole. Založil “Maďarskou stranu spravedlnosti a života” a brojil proti “falešnému Maďarsku s cizáckým srdcem, nepřátelskému vůči vlastnímu národu.” (István Csurka zemřel 4. února 2012 – pozn. DP).

Otřesný termín “cizácké srdce” rezonuje v kruzích maďarské krajní pravice pořád dokola. Nacionalisté jím označují lidi, kteří podle nich nejsou opravdovými Maďary, zejména pak liberály a Židy. V roce 1998 byla Csurkova strana zvolena do parlamentu, kde spolupracovala se stranou dnešního premiéra Orbána. Oba se velmi dobře znají. Csurka je velkým básníkem, ještě větším je však šilencem, neboť je přesvědčen, že Židé plánují založení své druhé otčiny na území Maďarska.

Zdálo se být nepředstavitelné, že by mohl Dörner s podobnou prací uspět uprostřed Evropy, nota bene v jedné z členských zemí EU. Zabývala se jí skupina osmi specialistů. Šest z nich, všichni protřelí divadelníci, ji doporučilo vyhodit do koše. Zbývající dva, delegát ministerstva kultury a zástupce města Budapešť, se zdrželi hlasování. I přesto si však primátor vybral Dörnera. Jaký měl pro to důvod? Lze zaslechnout nejrůznější domněnky, že jej doporučil někdo z vyšších míst, respektive že požadavek na jeho a Csurkovo jmenování vzešel z nejvyšších mocenských pater.

Samozřejmě, že došlo k protestům: před budovou divadla se konaly několikeré demonstrace, byla vydána solidární prohlášení a zasláno několik protestních nót. Německý dirigent Christoph von Dohnányi zrušil své mimořádné vystoupení ve Státní opeře a berlínská Akademie umění zaslala do Budapešti dopis, v němž protestuje proti antisemitským názorům politika a spisovatele Csurky a profašistické straně Jobbik po Dörnerově boku. Ve své stručné odpovědi primátor Tarlós uvedl, že “nehodlá berlínské akademii tolerovat takovéto vměšující se dopisy.”

Proč primátor nikterak nevysvětlil své neomalené rozhodnutí? “Protože tak jednoduše neučinil”, říká původní ředitel Nového divadla Márta. A co na vše říká ředitel nastávající?

Blábolení o Židech

Je čtvrtek v ráno v polovině listopadu a Dörner, jenž nežije v Budapešti, stále ještě spí. Žena, která zvedla jeho telefon, tvrdí, že včera dlouho do noci točil film. Když jsme se okolo poledne Dörnera konečně dopátrali, svým Gibsonovským hlasem nám sdělil, že si vyhrazuje právo se zdržet komentáře. Dodal, že nemá co vysvětlovat, a následně zavěsil.

Csurka neodpověděl na žádný z dotazů, které jsme mu zanechali u jeho sekretářek. Jedna z nich nám sdělila, že neví, jestli se nachází v Budapešti. Tento sedmasedmdesátiletý politik je prý velmi zaneprázdňený muž, říká další z nich. Do debaty se vložil i Csurkův osobní strážce, podle něhož jeho šéf nenávidí západní média. Csurka mimo své básnické tvorby a politických aktivit ještě navíc vydává noviny nesoucí název Maďarské fórum, jehož redakce se nachází v centru Budapešti. Na vrátnici narážíme na muže, který více než kohokoli jiného připomíná barového vyhazovače. Má povislá oční víčka a jeho mocné břicho obepíná tričko s nápisem "Jack Daniels".

"Zase vy. Poznávám váš hlas," tvrdí. "Tak to jste vy, kdo pořád volá. Již jsem vám jednou řekl, že pan Csurka na vás nemá čas." Sáhne po telefonu, pustí se do hovoru a potřese hlavou. Csurka ve svém týdeníku začal uveřejňovat své komentáře v rubrice "Ascherova kavárna", většinou se jedná o slovní výpady plné nenávisti a útoků na druhé. "Lidé si z naší uchazečské práce dělají legraci, neboť v ní zaznívají národní myšlenky a nikoli jejich liberální konsenzus," píše například.

Název rubriky "Ascherova kavárna" odkazuje na Tamáse Aschera, pravděpodobně nejznámějšího maďarského režiséra a ředitele Dramatické a filmové akademie, jenž je židovského původu. Ascherovo jméno pro Csurku symbolizuje židovsko-liberální kavárenskou kulturní konspiraci, proti níž brojí již celá desetiletí. "Nejedná se pouze o levicově-liberální kulturní politiku," píše Csurka, "nýbrž o tíživou dominanci Ascherových kavárenských kruhů nad divadlem jako takovým. Chceme vytrhnout kulturu ze spárů velkého režiséra Tamáse Aschera, který natáčí filmy v Los Angeles a s velkou pravděpodobností, hraničící s jistotou, pochází z rodiny aškenázských Židů z Oděsy."

Poté jsme přestali myslet

Ascher odhazuje Czurkovy noviny stranou, prý je nemůže číst. Sedí v kavárně svého "Divadla Józsefa Katony" v pátém budapeštském okrsku, kde spolu se svým divadelním týmem nacvičuje dílo německého dramatika Georga Büchnera Vojcek, v adaptaci Roberta Wilsona a Toma Waitse. Poté se nám svěruje s příběhem, jež se stal před dvaceti lety, kdy coby mladý student zazvonil na domovní zvonek muže, který jej dnes hanobí. Chtěl Csurkovi vyjádřit svůj obdiv a poprosit jej o svolení k jevištní adaptaci jednoho z Csurkových děl. "Ten však byl opilý a okamžitě začal blábolit cosi o Židech." Ascher tvrdí, že je na antisemitské narážky zvyklý, neboť po pádu socialistického režimu, jenž je zametal pod koberec, začaly znovuzachvacovat maďarskou společnost.

"My, Maďaři, zejména pak ti stojící na pravici, žijeme v politickém klimatu roku 1948. Poté

jsme přestali přemýšlet až do roku 1989," říká maďarský novinář Rudolf Ungváry. I v dnešní době spousta Maďarů věří, že za smrt 560 000 maďarských židů v období holocaustu mohou výhradně Němci. Avšak maďarský štáb Adolfa Eichmanna byl tvořen pouhými dvěma tucty příslušníků SS. Ungváry tvrdí, že deportace Židů do německých koncentračních táborů organizovaly maďarské policejní oddíly. Země se však nikdy s touto částí své historie nesrovnala. V poválečném Německu tehdejší konzervativní vláda Konráda Adenauera přivedla bývalé nacisty na cestu demokracie, zatímco členové maďarské ultrapravice vstoupili do undergroundu. Z něj se vynořili coby hrůzyplné zombie, snažící se uchvátit vládu nad zemí.

Jednou z těchto zombií je i Sándor Pörzse. Jedná se o čelního představitele Jobbiku, poslance maďarského parlamentu, šéfredaktora stranického časopisu Barikád a zakládajícího člena v současnosti zakázané paramilitární organizace Maďarská garda.

Stoupenec Maďarska

Slovo "Jobbik" znamená "ti praví" v obou slova smyslech. Strana působí jako jakási ultrapravicová opozice současné maďarské vlády. Podporuje koncepci Velkého Maďarska a staví se negativně k Evropě, Rómům a Židům, ačkoli v tom posledním případě ne až tak otevřeně. O Pörzsem je známo, že občas nosí uniformu Maďarské gardy, a to i přesto, že pokaždé, když tak učiní, obdrží pokutu ve výši 180 euro, což ho, zdá se, nikterak nevyvádí z míry.

Když dvaapadesátiletý Pörzse toho dne vystoupil ze svého sportovního vozidla, byl oblečen, jako by se chystal do některého z exkluzivních lyžařských středisek: na sobě měl totiž těžkou koženou bundu, pod ní sportovní mikinu a na nohách módní zimní boty. Má delší tmavě hnědé vlasy s pěšinkou uprostřed hlavy a jeho obličej nemá tupý výraz typického člena německé ultrapravicové strany NPD.

Dává si s námi schůzku ve foyeru parlamentní budovy, jež kdysi sloužila coby sídlo ústředního výboru komunistické strany. Tímto svým gestem naznačuje zhruba toto: Podívejte, tato strana je legitimní, Jobbik je třetí nejsilnější stranou v parlamentu a brzy bude druhou nejsilnější. Pörzse je bývalým fotbalistou, později působil coby známý televizní moderátor pravicových kanálů HIR a Echo-TV. Dnes je fašistou.

"Nikoliv," říká okamžitě, podezřele klidně a relaxovaně. Fašisté byli stoupeneci Mussoliniho, mezi něž se prý nepočítá, neboť je stoupenecem Maďarska. A co si myslí o nacistech? Pörzse se protáhne, zhluboka se nadechne a na chvíli se zamyslí, přičemž je zřetelné, že si tohoto napjatého momentu užívá. Nakonec se spokojeně zasměje a prohlásí: "Byli to váleční zločinci."

Pörzse má stále velmi dobré vztahy s premiérem Orbánem. Kdysi hráli společně fotbal. Tato vláda je však podle Pörzseho až příliš umírněná a polovičatá. Od radikalismu Jobbiku se veřejně distancuje.

Kulturní válka

“Nyní se musíme uchýlit k tvrdší taktice,” prohlašuje. “Tato země je tak nemocná, že aspirin už nezabírá.” Zdá se, že maďarská společnost s tímto jeho tvrzením souhlasí, soudě z nárůstu popularity strany ve průzkumech veřejného mínění. Je tomu tak částečně proto, že Jobbiku se podařilo přitáhnout lidi – nikoli prostřednictvím politiky, nýbrž vzteku pod maskou kultury. Proto ty uniformy, pochodňové průvody, nacionalistické písňové večery a paramilitární organizace.

“Poté, co bude dokončen politický obrat, musíme znovudobýt své místo na kulturním poli,” říká Pörzse. “Země je uprostřed kulturní války a nacionální koncepce kultury nakonec zvítězí.” Právě proto volá po propuštění homosexuálního ředitele Národního divadla Róberta Alföldiho. Pörzse jej nazývá národním divadlem bez národní kultury. Údajně v něm jednou shlédl hru, v níž herci v uniformách maďarských vojáků onanovali nad mapou Velkého Maďarska.

Pörzse míní, že nacionalisté a lidé na pravici byli na dlouhá desetiletí eliminováni z kulturního života. Podle něj byla tato země vždy v područí cizích elementů, nejprve Habsburků, následně Sovětů a nakonec liberálů. Následkem toho bylo prý potlačováno národní cítění. “Tyto rány stále krvácejí,” tvrdí a dodává: “Smír není možný.”

Po hodině nasedá do svého vozidla a odjíždí v dobré náladě. Paprsky slunce se odrážejí od hladiny Dunaje a dopadají na neogotickou parlamentní budovu, zřejmě nejkrásnější svého druhu v Evropě.

Nové Maďarsko

György Konrád stojí v temnotě svého bytu ve druhém budapeštském okrsku, opíraje se o hůlku. Je mu 78 let. V roce 1944, kdy mu bylo 11, jeho rodiče jen těsně unikli transportu do Osvětími. Později se stal jedním z nejvýznamnějších maďarských autorů a prošel si represáliemi ze strany komunistické totalistní policie. V roce 1991 obdržel na Německém knižním veletrhu Mírovou cenu.

“Demokraticky zvolená vláda pozvolna přechází v měkkou diktaturu. Tohle se teď děje v Maďarsku,” říká. Před mnoha lety jej navštívil István Csurka, jenž se má za několik týdnů stát hlavou Nového divadla v Budapešti. Csurka s sebou tehdy přinesl svoji první knihu. Konrád si ji přečetl a prohlásil, že Csurka je velmi talentovaným autorem. Nyní se Csurka chce zasadit o to, aby pro lidi jeho typu nebylo v novém Maďarsku místa.

Článek *Hungary's Right-Wing War on Culture* vyšel dne 16. prosince 2011 v magazínu *Der Spiegel*.